Krytyczny przegląd jeżyn w zielniku K. Piotrowskiego z r. 1895—96.

(Conspectus ruborum regionibus Opatów, Sandomierz et
Lwów oriundorum, qui in herbario Casimiri Piotrowski
continentur).

Napisał

WITOLD KULESZA.

Wśród nielicznych materiałów zielnikowych jeżyn z ziem polskich na szczególniejszą uwagę zasługuje pierwszorzędny zbiór z powiatu Opatowskiego, ziemi Kieleckiej, pozostawiony przez tragicznie zmarłego w pierwszej młodości Kazimierza Piotrowskiego. Piotrowski należy do postaci w kołach polskich przyrodników mało znanych, który jednak w krótkim swem życiu i w zaraniu pracy naukowej przysłużyć się już zdołał poważnie na polu florystyczno-systematycznym, jako jeden z kilku zaledwie naszych badaczy, zajmujących się bliżej trudnym rodzajem *Rubus*. Gdyby nie śmierć przedwczesna, wyrobiłby się Piotrowski niezawodnie na pierwszorzędnego batologa, mając bez wątpienia wysoko rozwinięty zmysł spostrzegawczy i duży wrodzony krytycyzm, co znać ze sposobu zebrania materiału, oraz zdobywając odpowiednią rutynę i wiadomości najpierw przez zetknięcie się z doskonałym znawcą jeżyn, profesorem Błockim we Lwowie, a następnie studjując w Berlinie pod kierunkiem profesora Aschersona, który w dziedzinie batologii liczy się do poważnych autorytetów.

Zanim przejdziemy do krytycznego przeglądu zebranych przez Piotrowskiego jeżyn, godzi się przypomnieć kilka szczegółów z jego krótkiego życia, upamiętnionych w pośmiertnem wspomnieniu, które w serdecznych słowach skreślił prof. Ascherson w XXXIX T. Verh. d. Bot. Ver. d. Prov. Brandenburg 1897.

Kazimierz Piotrowski urodził się w r. 1873 w miejscowości Stodoły w powiecie Opatowskim, ziemi kieleckiej. Do gimnazjum uczęszczał w Radomiu, należąc zawsze do pierwszych i najzdolniejszych uczniów, okazywał też od dzieciństwa zamiłowanie do nauk przyrodniczych. W r. 1895 przystępuje do matury, jednakże już w trakcie składania egzaminu popada w konflikt z władzami szkolnymi, ujawniając się za jednym z kolegów, którego nie dopuszczono do dalszych aktów egzaminacyjnych na skutek złej noty z rosyjskiego zadania. To wystąpienie, w którym dopatrzono się tła politycznego, przypłaca Piotrowski tem, że relegują go ze wszystkich uczelni na terenie Imperjum Rosyjskiego, oczywiście bez możliwości dokończenia matury. Wobec tego wyjeżdża Piotrowski do Lwowa i jeszcze w tymże samym roku zdaje tam maturę z odznaczeniem, poczem zapisuje się na uniwersytet, oddając się studjum botanicznemu pod kierunkiem prof. Błockiego i dr. A. Zalewskiego. W czasie wakacyj w rodzinnych stronach prowadzi florystyczne badania i tam, podczas jednej z częstych konnych wycieczek, doznaje wskutek upadku silniejszego wstrząsu, który aczkolwiek pozornie przeszedł bez następstw, był może pośrednią przyczyną jego tragicznej i przedwczesnej śmierci. Jesienią w r. 1896 wyjeżdża Piotrowski na dalsze studia do Berlina, gdzie umiał zjednać sobie uznanie i szczerą sympatię prof. Aschersona, który napewno wywarł na niego wpływ m. in. w kierunku bliższego zainteresowania się jeżynami, chociaż, jak to wynika z dat w materiałach zielnikowych, Piotrowski był już podówczas stosunkowo daleko zaawansowany w tym kierunku. Mimo bądź co bądź pierwszych dopiero kroków w dziedzinie systematyki i florystyki, interesuje się Piotrowski w pierwszym rzędzie najtrudniejszymi rodzajami, bo poza jeżynami studjuje też rodzaje *Rosa*, *Viola*, *Euphrasia* i *Hieracium*. Przy tem wszystkim bierze żywy udział w życiu organizacji polskich studentów, dla których wygłasza wykłady z dziedziny historyczno-politycznej. Ciekawą jest rzeczą, że jeden taki wykład wygłosił Piotrowski w Krzyżu (Kreuz) na zjeździe Brandenburskiego Towarzystwa Botanicznego.

W sierpniu 1897 r. wyjeżdża Piotrowski do Zakopanego w celach kuracyjnych, gdyż wystąpił u niego silniejszy rozstrój nerwowy. Tu, dn. 11. X. w czasie przechadzki do Jaszczurówki, ginie tragiczną śmiercią, wpadłszy w ciemności do potoku. Zwłoki jego znaleziono dopiero w kilka dni później; sekcja stwierdziła, że śmierć nastąpiła skutkiem udaru sercowego, nie przez zalanie wodą. Tak zginał młody i rokujący świetne nadzieje przyrodnik.

Kazimierz Piotrowski pozostawił dwie tylko drobne publikacje: *Notatki florystyczne* (Wszzechświat XVI 1897 str. 93—94) i *Vorläufiger Bericht über die Hauptergebnisse meiner floristischen Untersuchungen in Königr. Polen.* (Verh. d. Bot. Ver. d. Prov. Brandenburg, Jg. XXXIX 1897). Ważniejszy jest jego doskonały zbiór jeżyn, pochodzący prawie wyłącznie z pow. Opatowskiego, który jak zresztą cały obszar b. Kongresówki, był dotąd pod względem batologicznym terenem nietkniętym.

Aczkolwiek nie wszystkie oznaczenia Piotrowskiego są trafne i chociaż tylko niektóre z jego nowych, nie opisanych zresztą a tylko wzmiankowanych gatunków dadzą się utrzymać, to jednak sam znakomicie i umiejętnie zebrany materiał przedstawia dużą i trwałą wartość i zawsze świadczyć będzie, że Piotrowski był na swój czas mimo młodego wieku doskonałym znawcą tego trudnego rodzaju.

Zbiór pochodzi z r. 1895—96, zatem zaledwie z dwuletniego okresu; był to, jak widać, dopiero początek, niemniej jednak zawiera on szereg rzadszych gatunków do tego czasu nieznanymi z Polski, jak *Rubus bifrons*, *R. Menkei* i *R. rudis*. W poszukiwaniach swych nie dotarł jeszcze Piotrowski — niestety — do pobliskich Łysogór, których ze względu na szczególnie bogatą florę jeżyn nie pominąłby z całą pewnością w przyszłych badaniach.

Krytyczny przegląd zebranych przez Piotrowskiego jeżyn, ułożonych w porządku systematycznym.

1. *Rubus plicatus* W. et N. Krzaki koło Jastrzębiej Woli; Ujazd (pow. Opatowski).

2. *Rubus villicaulis* Koehl. Między Zawadą a Szymanówką, las Jankowski, lasy koło Jastrzębiej Woli (pow. Opatowski), między Malicami a Leszczkowem (pow. Sandomierski).

3. *Rubus bifrons* Vest. Szereg doskonale zebranych i zakonserwowanych egzemplarzy: Brzezcie, las Brzeski, krzaki koło Jastrzębiej Woli (pow. Opatowski), Leszczków (pow. Sandomierz). Jeżyna przez Piotrowskiego po raz pierwszy znaleziona w Polsce.

4. *R. bifrons* × *rudis*. Przez Piotrowskiego nieoznaczona, charakterystyczna krzyżówka. Pęd płony zrzadka gruczołowaty, nierówność kolców lekko, ale wyraźnie się zaznacza, te ostatnie bliższe jednak typu *bifrons*. Liście pod spodem białawe. Kwiatostan (zwłaszcza u jednego egzemplarza z pod Lwowa) ze względu na długie, cienkie gałązki oraz charakter gruczołków i kolców, bliższy typu *rudis*, nato-

miast białawo-filcowate działki wskazują na pokrewieństwo z *Discolores*. *Rubus rudis* w odmianie *Jastrzębowski* Piotr. (p. niżej) a może i w formach typowych nierzadko widać w Opatowskim. Także kilka innych, zebranych stąd przez Piotrowskiego jeżyn o charakterze mieszańców zdradza bardzo wyraźnie pokrewieństwo z *R. rudis* (*R. Wołoszczakii* Piotr., *R. viridifolius* Piotr.).

Miejsce zebrania: las między Brzeziem a Nikisiałką (pow. Opatowski), u Stóp Kortumowej Góry pod Lwowem.

5. *Rubus Wague* (z dopiskiem: *nomen prov.*, Piotrowski przypuszczał zatem, że ma do czynienia z nowym gatunkiem). W zbiorze tylko jeden kwiatostan, który należy bez wątpienia do *R. thyrsoides*. Określenie bliższej przynależności do jednego z wielu podgatunków tej jeżyny jest niemożliwe.

Miejsce zebrania: Krzaki koło Jastrzębiej Woli.

6. *Rubus villosissimus* Piotr. należy do grupy *Radulae*, do *R. Menkei* Weihe, niektóre egzemplarze zupełnie typowe. Pędy płone $\pm$ tępe, często czerwonawe, zrzadka gruczołowe, gęsto owłosione o kolcach bardzo nierównych. Liście 3- i 5-dzielne; listek końcowy $\pm$ rombowy, piłkowanie nierówne; działki kwiatowe odgięte. Piotrowski w dopisku zauważa, że jestto może krzyżówka *R. villicaulis* $\times$ *Bellardii*, przypuszcza też pokrewieństwo z *Hystices*, zapewne ze względu na wydatną nierówność kolców. Co do ostatniej ewentualności, to w rachubę możnaby brać pokrewieństwo z *R. fusco-ater* Weihe lub *R. adornatus* P. J. Müll., bo tylko te jeżyny z grupy *Hystices* mają silniej owłosione pędy; jednak stosunek innych cech pokrewieństwo takie czyni bardzo mało prawdopodobnym. Pierwsza ewentualność wydaje mi się jeszcze mniej prawdopodobną; cech *R. Bellardii* trudno się w tej jeżynie doszukać.

Również materiał, oznaczony jako *R. Bellardii* $\times$ *villicaulis* z lasu między Zawadą a Szymanówką, tu zapewne najstosowniej zaliczyć należy.

Miejsce zebrania: Felinów, Lasocin, Janikowo (pow. Opatowski).

7. *Rubus Rehmannii* (z dopiskiem: *nomen prov.*, uważana więc jako prawdopodobnie nowy gatunek). Jest naogół bardzo typową *Rubus radula* Wh., który to gatunek, o ile wiem, nie był do tego czasu podawany z terytorjum Królestwa.

Miejsce zebrania: Krzaki koło Jastrzębiej Woli.

8. *Rubus Jastrzębowski* Piotr. (ryc. 35). Jeżynę tę należy zaliczyć do gatunku *R. rudis* W. et N. i uważać ją za odmianę kserofilną tego ostatniego. Różni się pędem płonym nieco oszronionym, uzbro-

jonym bardziej nierównymi niż u typu kolcami, liście posiada grube, nieco skórzaste, pod spodem nieraz bardzo jasno szaro filcowate. Ta cecha zbliża wymienioną jeżynę do *R. radula*.

Miejsce zebrania: Zarośla koło Felinowa (pow. Opatowski).

Ryc. 35. *Rubus Jastrzębowskii* Piotr. (wedł. okazów oryg. K. Piotrowskiego).

9. *Rubus Wołoszczakii* Piotr. (ryc. 36). Jestto krzyżówka *R. rudis* $\times$ *thyrsoides*, bardzo prawdopodobny też współudział *R. bifrons*. Pęd płony ciemny, często bardzo wyraźnie bruzdowany, słabo i luźno owłosiony, dość obficie okryty gruczołkami typu *rudis*. Kolce proste

i smukłe, dość równe; prócz nich kolce drobniutkie (typu *radula*) niezbyt liczne i czasem trudno dostrzegalne. Liście pędów płonych

Ryć. 36. *Rubus Wołoszczakii* Piotr. (= *R. rudis* $\times$ *thyrsoideus* [*bifrons*?]) — wedł. okazów oryg. K. Piotrowskiego).

pod spodem białawe, często trójdzielne o cienkich blaszkach, kształtem listków przypominają bądź *R. thyrsoideus*, bądź *R. rudis*, bądź wreszcie *R. bifrons*. Kwiatostan o gałązkach owłosionych i gruczoło-

watych, uzbrojony długimi, smukłymi kolcami, nieraz bardzo przypomina *R. bifrons*. Pręciki dłuższe od słupków, działki na owocu wtył odgięte, appendiculus słabo rozwinięty, owoce wykształcone.

Piotrowski zauważa, że jeżyna ta bliska jest *Rubus Caflischii* Focke. Ta ostatnia należy w układzie Sudre'a do *R. macrostachys* P. J. Müll. jako jednostka systematyczna niższego rzędu. Od *R. macrostachys* i jej odmian różni się jednak *R. Wołoszczakii*: 1) bruzdowanymi pędami płonemi, 2) liśćmi pędów płonych często 3-dzielnymi, 3) obfitością gruczołków w kwiatostanie. Przytem w djagnozach *R. macrostachys* i pokrewnych nigdzie niema mowy o drobnych kolcach typu *radula*, które u *R. Wołoszczakii* czasem nielicznie, ale stale występują.

Miejsce zebrania: Las Brzeski, lasy koło Janikowa (pow. Opatowski).

10. *Rubus hystrix* Wh. Wśród materiału, oznaczonego jako *R. hirtiformis* jeden stosunkowo wątył, ale zupełnie typowy egzemplarz.

Miejsce zebrania: Lasy koło Janikowa (pow. Opatowski).

11. *Rubus apricus* Wimm. W materiale zielnikowym zachowany tylko sam kwiatostan, stąd sprawdzenie trafności oznaczenia niemożliwe.

Miejsce zebrania: Janikowo (pow. Opatowski).

12. *Rubus hirtiformis* Piotr. (*Rubus Schleicheri* Weihe). Materiał dość obfity. Wszystkie pod tem mianem zebrane jeżyny należą do *R. Schleicheri* Weihe, niektóre przedstawiają się jako zupełnie typowe formy. Kilka egzemplarzy odbiega wydatniej od typu ze względu na zbyt silnie rozwinięte owocostany (gałązek z czasu zakwitania brak). Z powyższych względów miano *R. hirtiformis* należy zupełnie skasować.

Miejsce zebrania: Lasy koło Lasocina, Janikowa, zarośla koło Felinowa, lasek koło folwarku Brodzińskiego (pow. opatowski).

13. *Rubus Schleicheri** *hirtus* Hoffm. (wśród materiału *R. Bellardii* jeden egzemplarz). Do *R. hirtus* podobna, kolce posiada ciemne, ale tak silne, duże i hakowato wygięte, jakich u *R. hirtus* nigdy nie spotykamy, jakie natomiast abstrahując od barwy, charakteryzują grupę *Schleicheri*.

Miejsce zebrania: Las Podgajecki (pow. Opatowski).

14. *Rubus Bellardii* W. et N.

Miejsce zebrania: Koło Jastrzębiej Woli, między Zawadą a Szymanówką (pow. Opatowski).

15. *Rubus hirtus* W. K.

Miejsce zebrania: Krzaki koło Jastrzębiej Woli i między Zawadą a Szymanówką (pow. Opatowski).

16. *Rubus hirtus* v. *trachyadenes* Sud. (w materiale *R. hirtus* WK.)

Miejsce zebrania: Stare Sióło pod Lwowem. Odznacza się bardzo słabem owłosieniem pędów płonych, oraz blaszkami liściowymi silnie wcinano piłkowanymi. Listek środkowy wybitnie rombowski, boczne listki bardzo krótkoogonkowe. Pręciki dłuższe od słupków.

17. *Rubus caesius* L. z wielu stanowisk: koło Przyszyna, Wojciechowice, krzaki między Paczynami a Zagrodami, las Brzeski (pow. Opatowski). Nadto w v. *umbrosa* (?) z lasów Wojnowskich (pow. Opatowski) i z Suliszewa (pow. Sandomierski).

18. *Rubus suberectifolius* Sud. (wśród materiału, podpisanego jako *R. dumetorum*).

Miejsce zebrania: Brzeg lasu Wojnowskiego koło Śródborza (pow. Opatowski).

19. *Rubus Wahlbergii* Arrh. (w zbiorze podpisane: *Rubus* z sek. *dumetorum*).

Miejsce zebrania: Las Podgajecki, pole koło Jastrzębiej Woli, Julianów (pow. Opatowski).

20. *Rubus serrulatus* Lindb. (podp. *Rubus* z sek. *dumetorum*).

Miejsce zebrania: Między Borowiną a Korycizną, las Bieżniński.

21. *Rubus acuminatus* Lindb. (w zbiorze częściowo nieoznaczone, częściowo jako *R. dumetorum* Wh.), delikatne okazy.

Miejsce zebrania: Koło Wapiennej Góry w lesie Linowskim, brzeg lasu Wojnowskiego koło Śródborza (pow. Opatowski).

22. *Rubus Bockii* Piotr. Jestto bardzo typowy *Rubus oreogeton* Focke (= *R. Koehleri* × *caesius*).

Miejsce zebrania: Koło Felinowa (pow. Opatowski).

23. *Rubus idaeus* v. *anomalus* Arrh. (= v. *obtusifolius* Focke.) pod Lwowem u stóp Kortumowej góry.

Jeżyny nie dające się bliżej oznaczyć.

24. Jeżyna oznaczona mylnie jako *R. sulcatus* Vest. jak się zdaje, nie należy wogóle do sekcji *Suberecti* lecz do *Silvatici*. Jedynie duży i prawie bezbronne kwiatostan przypomina nieco tę jeżynę. Kształt bardzo szerokiego, silnie sercowato wciętego listka końcowego pędów płonych przypomina *R. cordifolius* W. et N.

Miejsce zebrania: Pola koło Jastrzębiej Woli (Łopacówek) pow. Opatowski.

25. Jeżyna nieoznaczona przez Piotrowskiego (brak pędu płonego) należy do sekcji *Suberecti*, zbliżając się ze względu na

charakter wiechowato złożonego kwiatostanu i formę liści do *R. nitidus* W. et N.; widoczne stosunki pokrewieństwa z grupą *Rudes*: gałązki kwiatostanu i szypułki kwiatowe okryte dość gęsto charakterystycznymi, krótkimi gruczołami na trzonkach.

Miejsce zebrania: Pod Lwowem u stóp Kortumowej Góry.

26. Jeżyna nieoznaczona przez Piotrowskiego (brak pędu zakwitającego). Prawdopodobnie *R. villicaulis* $\times$ *radula*.

Miejsce zebrania: W lesie między Brzeziem a Nikisiałką (pow. Opatowski).

27. Nieoznaczona przez Piotrowskiego wątła jeżyna o pędach płonych, przypominających *R. serpens* Wh., lecz kolce dość rzadkie a gruczołki nieliczne. Liście 3-dzielne o listku końcowym odwrotnie jajowatym, wąskim, długo zaostrozonym. Kwiatostan obficiej gruczołowaty (jak u *Glandulosi*), działki natomiast w typie *Silvatici*. Prawdopodobnie nie dający się bliżej rozróżnić mieszańców *R. serpens* $\times$ *Silvatici*.

Miejsce zebrania: Między Zawadą a Szymanówką (pow. Opatowski).

28. Jeżyna nieoznaczona przez Piotrowskiego (brak pędu zakwitającego) należy do odmian *R. Schleicheri* Wh. Pęd płony ciemny, prawie nagi, słabo gruczołowaty, kolce dość drobne, lecz w typie *Schleicheri*; liście trójdzielne, długo zaostrome, spód prawie nagi. Może *R. polyacanthoides* Sud. (mały gatunek w obrębie *R. Schleicheri*).

Miejsce zebrania: Brzeg lasu koło Siczek (pow. Radomski).

29. Jeżyna podpisana przez Piotrowskiego: *Rubus nudicaulis*, nomen prov. (tylko pędy płone) należy do *R. thyrsoides* Wimm. blisko *R. constrictus* Lef. et M. Pędów zakwitających brak; pęd płony dość wątły, zupełnie nagi, o kolcach lekko wygiętych. Liście typu *R. thyrsanthus* F., lecz drobne, z obu stron zielone.

Miejsce zebrania: Krzaki koło Jastrzębiej Woli (Łopacówek) pow. opatowski.

30. *Rubus viridifolius* Piotr. (jako nowy gatunek). W materiale zielnikowym brak pędów zakwitających. Należy do grupy *rudis*, może krzyżówka *R. rudis* $\times$ *radula*, nie wykluczony też współdział *R. thyrsoides*. Pędy i kolce $\pm$ typu *R. rudis*. Liście ogólnym kształtem zbliżają się do *R. radula*, to znów do *R. thyrsoides*; piłkowanie dość grube i nierówne, spód zielony; listek końcowy często sercowato wcięty, czego u *R. rudis* nie spotykamy. Z diagnozą *R. glaucellus* Sud. z grupy *rudis*, który ew. mógłby wchodzić w rachubę, jeżyna

ta nie zgadza się ze względu na stale 5-dzielne i grubo piłkowane liście.

Miejsce zebrania: Krzaki koło Jastrzębiej Woli (pow. Opatowski).

31. *Rubus tereticaulis* P. J. Müll. (?) wśród materiału oznaczonego jako *R. Bellardii* W. et N. Liście o listkach wyciągniętych w bardzo długi wąski koniec; gruczołki na trzonkach dość krótkie. Nie zgadza się z diagnozą ze względu na wyraźnie kanciastą formę pędów płonnych i zbyt silne jak na ten gatunek kolce. W każdym razie jeżyna bliska *Rubus scaber* W. et N.

Miejsce zebrania: Las między Zawadą a Szymanówką (pow. Opatowski).

Resumptio.

Rubi, qui in herbario Casimiri Piotrowski continentur.

Rubus plicatus W. et N.

Rubus villicaulis Koehl.

Rubus bifrons Vest.

R. bifrons $\times$ *rudis*.

Rubus thyrsoideus Wimm. (subspecies, quae certius determinari non potest.) = *Rubus Wagae* nova sp. apud Piotrowski.

Rubus Menkei Wh. = *Rubus villosissimus* nova sp. apud Piotrowski.

Rubus radula Wh. = *Rubus Rehmanii* nomen prov. apud Piotrowski.

Rubus Jastrzębowski nova sp. apud Piotrowski. Cognotus *Rubus rudis*. A *R. rudis* differt turione $\pm$ pruinoso, aculeis inaequalioribus instructo, foliis autem textura firma, subtus manifeste cinerascens.

Rubus rudis $\times$ *thyrsoideus* ($\times$ *bifrons*?) = *Rubus Wołoszczakii* nova sp. apud Piotrowski.

Rubus hystrix Wh. = *Rubus hirtiformis* nova sp. apud Piotrowski (pro parte).

Rubus apricus Wimm. determinatio anceps.

Rubus Schleicheri Weihe = *Rubus hirtiformis* nova sp. apud Piotrowski (pro parte).

Rubus Schleicheri $\times$ *hirtus* Hoffm.

Rubus Bellardii W. et N.

Rubus hirtus W. K.

Rubus hirtus v. *trachyadenes* Sud.

Rubus caesius L.

Rubus suberectiformis Sud. (*Rubus dumetorum* Wh. apud Piotrowski).

Rubus Wahlbergii Arrh.

Rubus serrulatus Lindeb.

Rubus acuminatus Lindeb.

Rubus oreogeton F. = *Rubus Blockii* species nova apud Piotrowski.

Rubus idaeus v. *anomalus* Arrh.

Rubi, qui determinari minus queunt.

8 species, inter quas probabiliter *Rubus tereticaulis* P. J. Müll., *Rubus rudis* $\times$ *radula* = *Rubus viridifolius* nova species apud Piotrowski et forma vicina *Rubus constricto* Lef. et M. (= *Rubus nudicaulis* nomen prov. apud Piotrowski).